

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 11 (Haziran/June 2023), s. 207-216.
Geliş Tarihi-Received: 31.05.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 21.06.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1307638

Ben Sana Mecburum Şiirinin Fonetik-Semantik İlişkisi Bakımından İncelenmesi

Analyzing the Poem "Ben Sana Mecburum" in Terms of Phonetic - Semantic Relationship

Tahsin YAPRAK*

Öz

Edebi metinlerin incelemeğinde, nitel yapıları gereği, tam bir yöntem bütünlüğü olduğu söylenemez. Ancak bu incelemelerin büyük çoğunluğunun metni anlamak ve anlatmak üzerine yazıldığı söylenebilir. Araştırmacı, metni daha anlaşılır kılmak için metne odaklanır ve yakaladığı ipuçlarından hareketle metni okura "açıklar." Bu inceleme yöntemi, düzyazı türündeki eserler için uygun görülse de özellikle mecazî ifadelerin yoğun olduğu şiirlerde, aslında, okura bu tür açıklamalar yapmak, şiirin yorum alanını okur için sınırlandırmak demektir. Bu nedenle özellikle bu tür şiirlerin incelenmesinde, "ne"den çok, "nasıl" a odaklanmanın, araştırmacılar için daha verimli bir çalışma sahası olacağı düşünülebilir. Şiirin "nasıl"ı, sözcüklerin seçimi ya da söz dizimi gibi unsurlarla ilgili olduğu kadar, şiirin sesi yani fonetikle de ilgilidir. Günümüze dek, şiirin fonetiği dendiğinde, çoğunlukla, şiirde kullanılan seslerin tekrar edilmesiyle elde edilen ahenk anlaşılmuştur. Ancak, Mustafa Volkan Coşkun, ses laboratuvarlarında yaptığı incelemeler sonucunda, bir sözcükte kullanılan seslerle o sözcüğün anlamı arasında ilişki olabileceğine dair tespitlerde bulunmuş ve bu çıkarımlardan hareketle iki şiirin sesiyle anlamı arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Bu çalışmada da Attila İlhan'ın Ben Sana Mecburum adlı şiirinde kullanılan seslerle şiirin anlamı arasındaki ilişki ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Şiir incelemesi, ben sana mecburum, fonetik, semantik.

Abstract

Due to their qualitative nature, it cannot be said that there is a complete method integrity in the analysis of literary texts. However, it can be said that the majority of these studies were written on understanding and explaining the text. In order to make the text more understandable, the researcher focuses on the text and "explains" the text to the reader based on the clues he/she catches. Although this method of analysis is considered appropriate for works in the genre of prose, especially in poems where metaphorical expressions are intense, in fact, making such explanations to the reader means limiting the interpretation area of the poem for the reader. For this reason, it can be thought that focusing on "how" rather than "what" will be a more productive field for researchers, especially in the examination of such poems. The "how" of the poem is as much as it is about the choice of words or syntax; It is also related to the sound of the poem, namely phonetics. Until today, when the phonetics of poetry is mentioned, mostly the harmony obtained by repetition of the sounds used in the

* Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü, Adıyaman/Türkiye, e-posta: tahsinyaprak@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3930-0425.

poem has been understood. However, as a result of his examinations in sound laboratories, Mustafa Volkan Coşkun determined that there may be a relationship between the sounds used in a word and the meaning of that word, and based on these inferences, he discussed the relationship between the sound and meaning of two poems. In this study, the relationship between the sounds used in Attila İlhan's poem called Ben Sana Mecburum and the meaning of the poem is discussed.

Key Words: Poem analysis, ben sana mecburum, phonetic, semantics.

Giriş

Bilindiği gibi sanatsal ürünler, sayısal bir değer ifade etmekten çok, nitelikleriyle ön plana çıkarlar. Bu nitelikler ise sanat ürününü tüketen kişinin bilgi düzeyine ya da algı ve tutumlarına göre kişide olumlu ya da olumsuz hisler uyandırır. Edebiyat alanında da bir eserin daha nitelikli bulunmasına sebep olan özelliklerin neler olabileceğine dair birçok çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışmalarda, sanatın “nitel” yapısına uygun olarak, tam bir yöntem bütünlüğü olduğu söylenemez. Düzyazı türündeki eserler söz konusu olduğunda, metinde anlatılanların okura izah edilmesi makul görülebilir; ancak bazı araştırmacılar, şiiri düzyazı türündeki bir eser gibi ele almış ve anlamsal yönü üzerinde durarak, şiiri okura daha çok “anlatmışlardır.” Halbuki, Haşim’in de ifade ettiği üzere, “Şairin lisanı “nesir” gibi anlaşılacak için değil, fakat duyulmak üzere vücut bulmuş, mûsiki ile söz arasında, sözden ziyade mûsikiye yakın, mutavassıt bir lisandır.” (Haşim, 1921, Duman, 2020’ten, s. 51). Şiirin bir anlam (semantik) yönü olduğu gibi, bir de ses (fonetik) yönü vardır. “Ülkemizde, fonetik-semantik alanında yapılan araştırmalar yok denecek kadar azdır. Yapılan araştırmalar, daha çok semantik alanda yoğunlaşmış olup, anlamın oluşmasında sesin önemi göz ardı edilmiştir.” (Açık Önkaş, 2011, s. 133). Birçok şiir analizinde, şiirin ses özellikleri, şiirin anlamından ayrı birer unsur olarak ele alınmış; bu kapsamda, şiirde kullanılan vezin, redif, aliterasyon ve asonans gibi sese dair unsurlar tespit edilmiştir. Şiirdeki sesi oluşturan harflerin bu incelemelerdeki yeri ise çok büyük çoğunlukla tekrar unsuru olmaları dolayısıyla oluşan ahenkle ilgilidir. Ancak Haşim’in kastettiği “müzik”in, seslerin tekrarlanmasından ibaret olmadığı söylenebilir.

Daha çok seslendirilen bir tür olarak şiir sözcüklerden, sözcüklerse sesleri temsil eden harflerden oluşur. Şiirin biçimsel incelemesinde harflere bu anlamda dikkat eden araştırmacıların başında *Şiir Tahlilleri* isimli çalışmasıyla Mehmet Kaplan olmuştur. Kaplan bu çalışmanın ilk kitabı olan *Şiir Tahlilleri -1 Tanzimat’tan Cumhuriyet’e*’de, *Elhan-ı Şita* şiirinin tahlilinde “r” sesinin tekrarından ve sert ünsüz kullanımından (Kaplan, 1998, 103), *Sis* şiirinin tahlilinde yine “r” ve “h” ünsüzünün, (Kaplan, 1998, s. 114), *Daüsssıla* şiirinin tahlilinde “ş”, “d” ünsüzlerinin ve “el”, “ri” seslerinin tekrarından (Kaplan, 1998, s. 136), *Yollar* şiirinin tahlilinde “l, m, s, ş, f, h, z, n, t” ünsüzlerinin tekrarından (Kaplan, 1998, s. 145-146), *Kin* şiirinin tahlilinde “m, t (d), s ve y” (Kaplan, 1998, s. 165) ünsüzlerinin tekrarından bahsetmiştir. Kaplan, Yahya Kemal’in *Açık Deniz* şiirinin tahlilinde ise harflerin kullanımına özellikle dikkat çekmiştir: “Ünsüzlerden n (24), r (13), k (12), l (12), m (10), ş (7), t (6) çınlayıcı ve sert sesler hâkim olmakla beraber, akıcı tesir uyandıran “r” ve “l” ünsüzleri de kendisini kuvvetle hissettirir.” (Kaplan, 1998, s. 225-226). İsmail Çeşli de *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir* isimli çalışmasında harfleri yine tekrar etme özellikleri açısından ele almıştır: “Konsonant tablosuna baktığımızda ise, yumuşak ve sürekli seslerin yoğunlukta olduğunu görürüz. En çok kullanılan ünsüzler; “n” (126), r (92), l (80), m (77), k (69), d (68)’dir. Ancak şiirde sert sessizlerden “k” (69) ve “t” de geniş yer tutar.” (Çeşli, 2004, s. 173). Nurullah Çetin, *Şiir Tahlilleri 1* adlı çalışmasında, örneğin, *Ne İçindeyim Zamanın* şiirinin tahlilinde “n” ünsüzünün ilk dörtlükte 12 defa tekrar ettiğine dikkat çekmiştir. (Çetin, 2010, s. 66). Şerif Aktaş’ın ise *Şiir Tahlil Teori ve Uygulama* isimli çalışmasında, sadece “Sevgili” isimli şiirde tekrar etmeleri itibarıyla harflerden bahsedildiği görülmektedir (Aktaş, 2011, s. 49).

Yukarıdaki araştırmacıların genel itibariyle, harflerin tekrar etmesiyle oluşan ahenk üzerinde durdukları söylenebilir. Şiirde tekrar edilen kelimeler ve ekler gibi, harflerin de tekrar edilmesiyle bir ahenk yakalandığı açıktır. Bu çalışmada ise, yukarıdaki araştırmacıların bakış açısından farklı olarak, şiirde kullanılan seslerin, şiirin anlamına uygun bir şekilde kullanılıp kullanılmadığına dair bir okuma denemesi yapılacaktır. Bu kapsamda, Prof. Dr. Mustafa Volkan Coşkun'un yazdığı *Türkçenin Ses Bilgisi* kitabında ele alınan fonetik-semantik arasındaki ilişkiden faydalanılacaktır. Kitapta elde edilen bilgilerin dayandırıldığı noktaları Coşkun, şöyle izah etmektedir: "Kitapta ele alınan konuların araştırılmasına, 1998 yılında Türk Dil Kurumunun desteğiyle gitmiş olduğum Almanya'daki Trier Üniversitesi Fonetik Bölümünde başlanmış, çalışmalara 10 yıl boyunca 2008 yılına kadar belirli aralıklarla devam edilmiş ve bu süre zarfında, tamamıyla özgün araştırma verilerinin hâkim olduğu elinizdeki kitaba da dayanak teşkil eden birçok makale yazılmış, bildiri sunulmuştur. Kitapta yer alan parçalarüstü birimlerle ilgili özgün araştırma verilerine, 2002 yılında kurmuş olduğum Muğla Üniversitesi Fonetik Araştırma ve Uygulama Merkezi Dr. Atilla Kırıl Fonetik Laboratuvarında yapılan çalışmalar sonucunda ulaşılmıştır." (Coşkun, 2021, s. 13). Bu açıklama sayesinde öğrenildiği kadarıyla ve kitabın ilerleyen sayfalarında da görüleceği üzere Coşkun'un dile getirdiği görüşler öznel yargılardan çok, laboratuvar sonuçlarına dayanan, sayısal değerlerle ifade edilebilecek kadar nesnel bilgilerdir. Bu laboratuvar elde edilen bilgilere göre aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

İki cismin birbirleriyle etkileşimi sonucu ortaya çıkan ses dalgalarının iki ayrı karakteristik özelliği vardır: Bu sesler ya periyodik (düzenli-ritmik) ya da aperiodyiktir (düzensiz-ritmsiz). Düzensiz sesler, kulak zarının düzensiz bir şekilde titreşmesi nedeniyle insanoğlu için rahatsızlık verici olabilmektedir. Düzenli sesler ise, tam tersi, havaya düzenli ses dalgaları yaydıkları için kulak zarı düzenli olarak titreşir ve ortaya melodik sesler çıkar. Coşkun bu ikisinden ilkinin demir, tahta, cam gibi cisimlerden çıkan seslerle, ikincisini ise müzik aletlerinden çıkan seslerle örneklendirmiştir. Bunların dışında kompleks periyodik ve kompleks periyodik+aperiyodik seslerden de bahsedilebilir. Coşkun, Türkçede yer alan sesleri bu açıdan incelediğinde şu sonuca ulaşmıştır: "[Ü]nlüler ve bütün tonlu ünsüzler ses tellerinde aynı dalga biçimlerinde oluşmaktadır." (2021, s. 82). Tonsuz ünsüzler ise aperiodyik, yani ses dalgaları ritimsiz olan seslerdir.

Coşkun, kitabın "Fonetik-Semantik İlişkisi" bölümünde (2021, s. 185-194) insanoğlunun varlıklara isimler verirken varlıkların nitelikleriyle seslerin nitelikleri arasında bir ilinti kurduklarını ifade eder ve bunu verdiği örneklerle şöyle izah eder:

Coşkun öncelikle Türkçede kullanılan sesleri tasnif etmiş ve bu seslerin periyodik olup olmama oranlarına göre bir sıralamaya tabii tutmuştur. Buna göre; "ünlüler (ei, öü, aı, ou) ve akıcı ünsüzler (ylrnm), v, tonlu-sızıcılar (jz), tonlu patlayıcılar (bcdg) ve tonsuz-sızıcılar (fhşş), tonsuz-patlayıcılar (çktp)" şeklinde, estetik seslerden estetik olmayan seslere doğru bir gidiş olduğunu tespit etmiştir. (Coşkun yumuşak g harfini bir ünsüz olarak değil, sadece bazı ünlüleri uzatmakla görevli bir grafem, yani özel bir okuma işareti olarak aldığı için [2021, s. 117] bu harfi listeye dahil etmemiştir.) Bu tespitten sonra Coşkun, "anne" ve "baba" sözcükleri arasında, bu seslerin kullanılma özellikleri açısından bir fark bulunduğunu ve "anne"nin duygularla daha yakın olmasıyla "a+n+n+e" harflerinin daha ezgisel olması arasında bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. "B+a+b+a" ise ezgisel olmak açısından "anne" sözcüğünden daha düşük kalmıştır. Coşkun'un bu duruma getirdiği izah, "baba" figürünün, "anne" figürüne kıyasla duygulardan çok otoriteyle ilgili olmasıdır. Coşkun'a göre (2021, s. 188-189) benzer bir izah "nine" ve "dede", "iyi" ve "kötü", "güzel" ve "çirkin" sözcükleri açısından da

yapılabilmektedir. Bu karşılaştırmada “nine”, “iyi” ve “güzel” sözcüklerinin; “dede”, “kötü” ve “çirkin” sözcüklerinden daha ezgisel, melodik olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Coşkun, bu çıkarımlarını nesnel ve görünür hâle getirmek için yukarıda yapılan ezgisel olandan olmayana doğru sıralamayı esas alarak her harf grubuna, kıyası, birer puan tayin etmiş ve ortaya şöyle bir tablo çıkmıştır.

	KELİMEDEKİ SES SAYISI									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	PUANLAR									
Akıcılar (m, n, l, r, y¹)	100	50	33.3	25	20	16.7	14.3	12.5	11.1	10
V	90	45	30	22.5	18	15	12.9	11.3	10	9
Tonlu Sızıcı (j, z)	70	35	23.3	17.5	14	11.7	10	8.8	7.8	7
Tonlu Patlayıcı (b, c, d, g)	60	30	20	15	12	10	8.6	7.5	6.7	6
Tonsuz Sızıcı (f, s, ş, h)	15	7.5	5	3.8	3	2.5	2.1	1.9	1.7	1.5
Tonsuz Patlayıcı (p, ç, t, k)	10	5	3.3	2.5	2	1.7	1.4	1.3	1.1	1

Yukarıda anılan sözcükler, bu tablodaki sayısal değerler açısından incelenecek olursa; anne 100 puan, baba 80 puan; nine 100 puan, dede 80 puan; iyi 100 puan, kötü 55 puan; güzel 86 puan, çirkin 70.2 puan çıkmaktadır ki bu durum Coşkun’un anlamla ses arasında kurduğu ilişkiyi doğrular niteliktedir. (Tablonun üstünde yer alan sayılar, bir sözcükte bulunan harf sayılarıdır. “Anne” sözcüğünde dört harf vardır. Dolayısıyla tablonun dördüncü sütununa bakılacaktır. Dördüncü sütun itibarıyla, “a”, “n”, “n”, “e” seslerinin her biri 25 puan olarak puanlandığı için, toplam puan 100 çıkmıştır. “B”, “a”, “b”, “a” sözcüğünde ise iki tonlu patlayıcı [15'er puan] sözcüğün ses değerinin düşmesine neden olmuş ve sözcüğün ses değeri 80 olarak belirlenmiştir. Unutulmaması gereken şey, bu puanlamanın farazi, kıyası bir puanlama olmasıdır. Esasında temel nokta, en ahenkli harflere en yüksek, en ahenksiz harflere ise en düşük puanın verilmesidir. Dolayısıyla bu puanlamanın, aslında sayısal bir değer ifade etmekten çok, sözcüğü oluşturan harflerin ahenk özelliklerinin sözcüğün ortalama ses değerine nasıl bir etkide bulunduğu dair bir somutlama olduğu söylenebilir.) Konuyla ilgili yapılmış başka bir çalışmada bu sözcüklere “sağlam-bozuk/aksak/çürük, yumuşak-sert, canlı-bitkin, bol-kıt, endamlı-bücür, yavaş-çabuk, ağırbaşlı-çapkın, neşeli-çatık, uyumlu-uyumsuz/çelişik, kolay-çetin/güç, verimli-çorak, yürekli-korkak, kaçık-akıllı, korkar-cesur, aptal-âkil, hayır-beddua, tutsak-hür, yaman-güçsüz, bilgisiz-âlim, pek kötü-âlâ, ulu-küçük, zirve-dip, narin/ince-kaba, ığıl ığıl-çabuk çabuk, yeni-eski vb.” (Çer, 2010, s. 18) gibi örnekler de verilmiştir.

Coşkun, aynı başlıkta, bu verileri kullanarak, Aşık Veysel’in *Mektup* ve Yahya Kemal’in *Akıncı* şiirini ele almış ve *Mektup* şiirinin aldığı ortalama puanı 80.31, *Akıncı* şiirinin aldığı ortalama puanı ise 67,49 olarak bulmuştur. (Bu sonuçlara ulaşılırken sadece ünsüzler dikkate alınmıştır. Coşkun’un bu durumla ilgili açıklaması şöyledir: “Martina Flakowski-Jankovic, *Klangstrukturen und inhaltliche Aussage in lyrischer Dichtung*,

¹ Okur açısından kolaylık olması için parantez içindeki harfler tarafımızca eklenmiştir.

Untersuchungen zur Phonostilistik-Theoretische Grundlagen und praktische Analyse, Frankfurt am Main 1993. Bu eserde lirik şiirler ele alınmış ve şiir, kelimelerde geçen ünsüzler ele alınarak yorumlanmıştır. Eserde ünsüzlere ayrı ayrı puan verilmemiştir. Değerlendirmede sadece ünsüzlerin nitelikleri göz önüne alınmıştır. Yukarıdaki ünlü ve ünsüz puanlamaları, birçok kelimenin ses-anlam ilişkili incelenmesi sonucunda belirlenmiştir. Ünlülerin hepsi akıcı-harmonik olduğu için, daha net sonuçlara ulaşılabilmesi bakımından, sadece ünsüzlerin değerlendirilmesi yeterlidir.” [2021, s. 190]) Coşkun, bu puanları analiz ederken, şöyle bir temel çıkarımdan hareket etmiştir: “Lirik ve epik şiirin fonetik özellikler dikkate alınarak karşılaştırılmasında puanlama çok önemlidir. Şiirin, 100’e yakın puanlar alması, onun lirik bir şiir olduğunu; 50’ye yakın puanlar alması, onun epik bir şiir olduğunu gösterir. Çünkü epik şiirlerdeki harmonik olmayan seslerin oranı, lirik şiirdeki harmonik olmayan seslerin oranından fazladır. (...) Bilindiği gibi, eskiden ordunun önünde giden mehter takımında kullanılan çalgı aletleri, daha çok davul gibi harmonik sesler yaymayan aletlerdi. Bunlar, askere savaşma duygusu aşıyordu. Mehter takımında harmonik sesler yayan gitar, saz, keman gibi çalgılar olsaydı, savaşa gidenlerde memleket, aile ve sevgili hasreti ağır basar, büyük bir ihtimalle hiç kimse savaşmak istemezdi.” (2021, s. 193). Coşkun bu bakış açısıyla değerlendirdiği *Mektup*’ta, harmonik seslerin çoğunlukta olmasının şiirin lirik karakterine, *Akıncı*’da harmonik olmayan seslerin çoğunlukta olmasını ise şiirin epik karakterine uygun bulmuştur. (2021, s. 193). Buradaki “uygunluk”tan kasıt, örneğin lirik konularda, fonetik değeri daha yüksek olan sözcükler kullanmanın daha sanatsal olacağına dair bir çıkarımla/tavsiyeyle ilgilidir. Bütün bu açıklamalardan, bütün lirik şiirlerin fonetik değeri yüksek olan sözcüklerle yazıldığı anlamı çıkarılmamalıdır. Kaldı ki, şiirdeki ses unsuruna her şair aynı şekilde yaklaşmamaktadır. “Yahya Kemal sese dikkat etmeden anlaşılabilir, üstelik sadece aruzun sesine değil, onun hemen berisinde beliren başka bir sese, bir işitsel harekete... Cahit Sıtkı ve Tanpınar’da ses önemsizdir, oysa vezin kullanmadıkları halde Necatigil ve bütün 50 sonrası şiirde her şey sestir, Külebi’de de öyle.” (Koçak, 54: 2012). Dolayısıyla çalışmada bahsi geçen okuma biçimi, bir tespiti ifade etmektedir. Bu tespit, bir şairin, okurda uyandırmak istediği hislere uygun seslere sahip sözcükleri seçip seçmediğiyle ilgilidir. Bu kapsamda, çalışmanın devamında da dikkat çekilecek, “tutsak ustura ağzında yaşamaktan” ve “içim sıra kımlıdır gizli denizlerin” mısralarında kullanılan seslerle, mısraların anlamı arasındaki uyumun, çalışmadaki okuma biçiminin önermesiyle son derece uyumlu örnekler olduğu söylenebilir.

Literatürde bu bakış açısıyla yapılan çalışmalara bakıldığında, kaynakçada da yer verilen iki çalışma olduğu tespit edilmiştir: Erkan Çer’in *Şiirde Fonetik-Semantik İlişisinin İncelenmesi* başlıklı bir yüksek lisans tezi ve Nilgün Önkaş Açık’ın *Türk Halk Şiiri Örneklerinin Fonetik-Semantik İlişkisi ve Türkçe Eğitiminde Halk Şiirinden Yararlanma* başlıklı makalesi. Yeni Türk Edebiyatı alanında bu konuyla ilgili yapılmış bir çalışmaya rastlanmadığı için bir sonraki bölümde yukarıda ele alınan bilgiler ışığında *Ben Sana Mecburum* şiiri ele alınacak ve şiirin anlamıyla ses değeri arasında nasıl bir ilişki olduğuna dair tespitlerde bulunulacaktır. Bunun için, Coşkun’un, şiir incelemeleri açısından çok yeni ve değişik olan bakış açısı, kitabında ifade ettiği şekliyle aynen alınmıştır. Coşkun kitabında, şiiri oluşturan sözcüklerdeki ünsüz harfleri tek tek, yukarıda bahsi geçen tablodan hareketle puanlamış; her sözcüğün ortalama ses değerini, daha sonra da sırasıyla bu sözcüklerin oluşturduğu mısranın ses değerini ve mısralardan oluşan bendin ses değerini bulduktan sonra, nihayet şiirin ortalama ses değerine dair bir sonuca ulaşmıştır.

Çalışmada bu sonuçlara ulaşılırken, konu “fonetik” olduğu için, şiirin yazılı hâli değil, seslendirilmiş hali üzerinden çıkarımlarda bulunulacaktır. Çünkü Türkçe, aslında, tam olarak “yazıldığı gibi okunan” bir dil değildir. Örneğin, “Necdet” sözcüğünün içinde

“c” harfi vardır; ancak bu sözcük seslendirilirken ya da konuşma dilinde kullanıldığında “Nejdet” şeklinde telaffuz edilebilir ki bu durum, şiirin ses özelliklerinin tespitinde dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Bu nedenle Attila İlhan’ın şiirlerini seslendirdiği *Ben Sana Mecburum* isimli CD kaydındaki versiyonu fonetik anlamda dikkate alınmış ve kayıtlı yazılı metin arasında herhangi bir telaffuz farkı bulunamamıştır.

Ben Sana Mecburum Şiirinde Fonetik-Semantik İlişkisi

Şiirin fonetik değerleriyle ilgili tespitlere geçmeden önce şiirin genel semantik (anlamsal) dokusunu tespit etmek, şiirdeki fonetik-semantik ilişkisini anlamak bakımından faydalı olabilir. Ancak çalışmanın odak noktası, şiirin anlamından çıkarılabilecek “lirik düzey”le, şiirde kullanılan seslerin birbirleriyle ne kadar uyumlu olduğunun ortaya konması olduğu için, şiir, detaylı bir şekilde kelime kelime şerh edilmeyecektir.

Şiir, öncelikle isminden de anlaşılacağı üzere, koşulsuz bir aşkı değil; bir “mecburiyeti” ifade etmesi bakımından okunabilir. Şiirdeki özne, aslında, bazı zamanlar sevmekten ve yalnızlıktan korkan, “tutsak ustura ağzında yaşamaktan” bazen yorgun düşen bir bireydir. Bu birey ve seslendiği aşkı bir “kurtlar sofrası”ndalardır ve sevilen birey “yok”tur. Özne, bu yoklukla ilgili düşüncelere dalmış ve flaneur bir tavırla İstanbul sokaklarında gezmeye başlamıştır. Bu gezintiler sırasında da hem gözlemlerini hem de aklına gelip duran “aşk”ını anlatır. İlk bent, öncelikle, öznenin aşkını; ikinci bent, karanlık sokaklarda yürüyen özneyi; üçüncü bent öznenin zihnine dolan kötücül düşünceleri ve yalnızlık korkusunu; dördüncü bent özne İstanbul sokaklarında yürümeye devam ederken aklına yine aşık olunan bireyin gelmesini ve “ne yaparsa yapsın.” bir mecburiyet gibi kopamadığı aşkını; beşinci bent bir türlü zihninden atamadığı maşuğun neler yapıyor olabileceğini; altıncı ve son bent ise şiirdeki öznenin, sanki, düşünüp taşındıktan sonra, her şeye rağmen yine de “bu kurtlar sofrasında” maşukla bir arada kalma niyetini, “mecburiyetini” ifade eder. Bu anlamda şiirin, öznenin geçici bir ayrılık sürecinde aşkını sorgulaması ve en nihayetinde başka türlü olamayacağını anlayıp kararlı bir şekilde aşkına devam etmesini anlattığı söylenebilir. Sonuç olarak şiirin öznenin yaşadığı “acı ve umutsuzluk”la (Narlı, 2011, s. 345) ilgili olduğu söylenebilir ki bu da şiiri, bilindik aşk şiirlerinden farklı olarak, maşuğun güzelliğini, ona olan duyguları anlatan bir lirik “güzelleme”den ziyade “aşık bir kişinin gerilimli, korkulu, üzüntülü yaşayışı”nı (Karabaşoğlu, 2019, s. 74) ele alan bir şiir haline getirmiştir.

Şiirin semantik dokusuna dair bu çıkarımlardan sonra, aşağıda, şiirde kullanılan seslerin bu semantik dokuyla ne kadar uyumlu olduğuna dair bir tahlil ve okuma denemesi yapılacaktır:

Ben Sana Mecburum

ben sana mecburum bilemezsin

adını mih gibi aklımda tutuyorum

büyüdükçe büyüyor gözlerin

ben sana mecburum bilemezsin

içimi seninle ısıtıyorum

b	n	s	n	m	c	b	r	m	b	l	m	z	s	n		
30	50	7.5	50	20	12	12	20	20	10	16.7	16.7	11.7	2.5	16.7		

80		57.5		84					74.3					295.8/4	73.95	
d	n	m	h	g	b	k	l	m	d	t	t	y	r	m		
30	50	50	7.5	30	30	2.5	25	25	15	2	2	20	20	20		
80		57.5		60			67.5			64				329/5	65.8	
b	y	d	k	ç	b	y	y	r	g	z	l	r	n			
12	20	12	2	2	15	25	25	25	12	14	20	20	20			
48				90				86				224/3	74.6			
ç	m	s	n	n	l	s	t	y	r	m						
5	50	3.8	25	25	25	3	2	20	20	20						
55		78.8					65					198.8	66.2			
												345.5/5	70.9			

Şiirin ilk bendi aynı zamanda şiirin fonetik anlamda en ezgisel bendidir ki semantik olarak da bakıldığında şiirdeki öznenin bu mısralar aracılığıyla sevdiği kişiye duyduğu aşkı anlattığı görülür. Bu aşkın mahiyetine dair, bu bentte herhangi bir bilgi verilmez. Sadece lirik şiirlerde, güzellemelerde terennüm edilen aşk duygularına benzer bir hissiyat hâkimdir. Bu hissiyatı ifade eden, “ben sana mecburum bilemezsin.” ve “büyüdükçe büyüyor gözlerin.” mısralarının şiirdeki en yüksek fonetik değere sahip mısralar arasında yer alması, bendin duygusal atmosferine uyumlu sesler seçildiğinin göstergesi olarak alınabilir. Bu bentten sonra, bu aşkla ilgili bilgiler verilmeye başlandıkça şiir, lirik tonundan uzaklaşır; bir sonbahar tablosunun eşliğinde sevgilinin aslında olmadığını öğreniriz:

ağaçlar (69.9) sonbahara (58) hazırlanıyor (83.6) 70,5

bu (60) şehir (43.3) o eski (12.5) İstanbul (57) mudur? (86.6) 51.8

karanlıkta (55.2) bulutlar (74) parçalanıyor (74,3) 67.8

sokak (11.6) lambaları (92) birden (80) yanıyor (100) 70.9

kaldırımlarda (78.8) yağmur (99.9) kokusu (11.6) 63.4

ben (53.3) sana (57.5) mecburum (84) sen (57.5) yoksun (56.3) 61.72

Bendin ortalama ses değeri: 64.3

Bu bentte özne bir sonbahar görünümüyle semantik anlamda olumsuz bir duruma işaret etmiş, devam eden mısralarda da doğanın ürpertici görünümüleri bu gidişatı desteklemiştir. Bendin sonunda şu anlaşılır: Sevgili yoktur. Bentteki seslerin ezgiselliğindeki düşüş de bu semantik olumsuzluğa eşlik etmiştir. Özellikle “eski”, “karanlıkta”, “sokak”, “yoksun” gibi sözcükler bendin hem semantik hem de fonetik olarak daha olumsuz duruma gelmesi üstünde etkili olmuşlardır.

sevmek (53.8) kimi (55) zaman (89.9) rezilce (82.5) korkuludur (63.5) 68,9

insan (71.6) bir (80) akşam (41.6) üstü (12.5) ansızın (71.3) yorulur (100) 62.8

tutsak (11.3) ustura (41.6) ağzında (76.6) yaşamaktan (56) 46.3

kimi (55) zaman (89.9) ellerini (100) kırar (69.9) tutkusu (14.9) 65.9

birkaç (50) hayat (41.3) çıkarır (55) yaşamasından (70) 54
 hangi (58.3) kapıyı (39.9) çalsa (41.6) kimi (55) zaman (89.9) 71.1
 arkasında (57) yalnızlığın (95.2) hınzır (71.3) uğultusu (41.6) 66.2
 Bendin ortalama ses değeri: 62.1

Yukarıdaki bent, ezgisellik anlamında sondan ikinci sıradadır. En az ezgisel olan beşinci bent ile yukarıdaki bent, aynı zamanda, "ben sana mecburum" ifadesinin geçmediği iki benttir. Bu bentte öznenin yaşadığı kafa karışıklığının işaretleri vardır. Özne, sevmeyi bazen "rezilce korkulu" olarak ifade etmiş ve "tutsak ustura ağzında yaşamaktan" yorulmuştur. Başka kapıları da çalmış ancak kapının arkasından duyduğu tek şey "yalnızlığın hınzır uğultusu" olmuştur. Öznenin duygularından çok düşüncelerinin ve korkularının hâkim olduğu bu bendin ezgisellik değeri de bu duruma koşut olarak oldukça düşüktür. Bentte bu anlamda dikkati çeken sözcükler "tutsak ustura" tamlaması ve "uğultu" sözcükleridir. Yine "üstü" sözcüğü de ezgisellik açısından ilginç bir özellik gösterir. Eğer bu sözcük yerine "üzeri" sözcüğü kullanılmış olsaydı (akşam üzeri), sadece bu değişiklik ile bile mısranın ortalama ezgisellik değeri 7 puan, bendin ortalama ses değeri ise 1 puan civarında artmış olacaktı. "Kapıyı çal-" ifadesi de yine düşük ezgisellik değerleriyle bendin genel semantik örüntüsüyle uyumlu sözcüklerdir.

fatih'te (12.6) yoksul (56.3) bir (80) gramafon (75) çalıyor (77.5) 60.2
 eski (12.5) zamanlardan (90.1) bir (80) Cuma (80) çalıyor (77.5) 68
 durup (56.6) köşe (12.5) başında (58.8) deliksiz (51) dinlesem (75) 50.7
 sana (57.5) kullanılmamış (78.2) bir (80) gök (35) getirsem (57) 61.7
 haftalar (48) ellerimde (92) ufalanıyor (83) 74.3
 ne (100) yapsam (56.3) ne (100) tutsam (33.8) nereye (100) gitsem (46) 72.6
 ben (53.3) sana (57.5) mecburum (84) sen (57.5) yoksun (56.3) 61.7
 Bendin ortalama ses değeri: 64.1

Özneyi bu bentte aklına gelen düşüncelerden çıkmış ve gezintisine devam ediyor olarak buluruz. Özne, bu mısralarda eski karamsarlığından çıkmış, hayata karışma çabası içinde gibidir. Fatih'te gezinir, gramafon dinler. Bu çabayla uyumlu olarak bendin fonetik değeri de bir önceki bende göre daha yüksektir. Ancak, özne, daha sonra "ne yaparsa yapsın." çabasının beyhude olduğunu anlar, olmayan sevgilisine olan mecburiyetini tekrar idrak eder ve bir sonraki bentte ele alınacak kötü hayallere kapılır:

belki (56.6) Haziranda (69) mavi (95) benekli (67.5) çocuksun (39) 64.8
 ah (15) seni (57.5) bilmiyor (92) kimseler (65) bilmiyor (92) 64.3
 bir (80) şilep (41.6) sızıyor (71.3) ıssız (33.3) gözlerinden (84.4) 62.1
 belki (56.6) Yeşilköy'de (65.1) uçağa (10) biniyorsun (79.3) 52.7
 bütün (56.6) ıslanmışsın (63.5) tüylerin (82) ürperiyor (82) 71
 belki (56.6) körsün (56.3) kırılmışsın (62.8) telâş (41.6) içindesin (57) 54.8
 kötü (10) rüzgâr (82.5) saçlarını (65) götürüyor (74) 57.8
 Bendin ortalama ses değeri: 60.6

Bu bentte öznenin, sevdiği kişinin yokluğunu iliklerine kadar hissetmesinden bahsedilmektedir. Sevgili yoktur; ancak hayali vardır ve bu hayal hep kötü durumlardadır: İslanmış, üşüyen, kör, telaş içinde, saçları savrulan... Zor durumda gibi görünen bir sevgili. Anlamsal olarak olumsuz hisler uyandıran bu bent, bu anlamsal olumsuzluğa uygun bir biçimde, fonetik olarak da en düşük değerli benttir. Şairin seçtiği “ah”, “ıssız”, “telaş” ve “kötü” gibi sözcükler, anlamsal olarak olumsuz hisler uyandırdığı gibi, fonetik olarak da bendin ezgi değerinin düşmesini sağlamışlardır.

ne (100) vakit (36.6) bir (80) yaşamak (56.3) düşünsem (58) 66.1

bu (60) kurtlar (64) sofrasında (50.9) belki (56.6) zor (85) 63.3

ayıpsız (48.8) fakat (11.6) ellerimizi (94) kirletmeden (68.6) 55.7

ne (100) vakit (36.6) bir (80) yaşamak (56.3) düşünsem (58) 66.1

sus (15) deyip (56.6) adınla (53.3) başlıyorum (79.3) 51

içim (55) sıra (57.5) kımıldıyor (78.5) gizli (76.6) denizlerin (88.5) 71.2

hayır (74.1) başka (28.3) türlü (69.9) olmayacak (77) 62.3

ben (80) sana (57.5) mecburum (84) bilemezsin.. (74.3) 73.9

Bendin ortalama ses değeri: 63.3

Şiirin son bendinde, düşüncelere dalan, yalnızlıktan korkan özne, âşık olunan bireyin yokluğu aklına geldikten sonra aşkından bir kez daha emin olarak, “hayır başka türlü olmayacak” demiş ve sevdiği kişiden başka çaresi olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu bendin, ilk bent gibi, öznenin kafa karışıklığından çok yoğun duygularıyla ilgili olduğu düşünülebilir. Bu nedenle bentte fonetik değeri daha yüksek olan sözcüklerin tercih edilmesinin daha uygun olacağı söylenebilir. Ancak bende anlamsal olarak çok fazla etkide bulunmayan “fakat”, “vakit” gibi semantik anlamda fazla değeri olmayan sözcüklerin kullanılmasının bendin ortalama ses değerinin düşmesinde etkili olduğu görülmektedir. Bu sözcükler yerine, “ama” ve “zaman” sözcükleri kullanılmış olsaydı, duygusal anlamda yoğun olan bendin anlamsal özelliğiyle ses özelliği arasında daha yüksek bir uyum yakalanmış olacağı söylenebilirdi. Bunun yanında, semantik anlamda oldukça duygusal bir anlama sahip olan “içim sıra kımıldıyor gizli denizlerin” mısrasının, fonetik değer olarak, şiir boyunca tekrar eden, “ben sana mecburum bilemezsin.” mısrasından sonraki en ezgisel mısra olması da fonetik-semantik ilişkisini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Sonuç

Şiir tahlili çalışmalarında, sözcüklerin fonetik değerlerinin şiirin anlamıyla ne kadar uyumlu olduğuna dair tespitlere çoğunlukla fazla yer verilmemektedir. “Fonetik değer”, ses laboratuvarlarında elde edilen sonuçlara dayanılarak, harflerin yaydıkları ses dalgalarının ritmik olma düzeylerine göre yapılan bir tasnifi ifade etmektedir. Buna göre, bazı harfler, aynen bir müzik enstrümanı gibi kulağa hoş gelen, ritmik ses dalgaları çıkarırken; bazı harfler ise, kulağı tırmalayan aritmik ses dalgaları çıkarmaktadır. Araştırmalar sonucu, duygularla daha çok ilgili olan sözcüklerin fonetik değerinin daha yüksek; akıl, disiplin ya da olumsuz hislerle ilgili sözcüklerin fonetik değerinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle şairlerin, sözcük seçimlerinde, sadece sözcüğün anlamına değil, sesine de dikkat etmeleri gerektiği söylenebilir. Örneğin, duygularla ilgili konularda yazan şairlerin fonetik değeri daha yüksek sözcükler seçmelerinin daha uygun olacağı söylenebilir.

Ben Sana Mecburum şiiri bu açıdan incelendiğinde, şiirin ortalama fonetik değeri 64.2 olarak bulunmuştur. Bu değerin şiirin semantik özellikleriyle uyduğu söylenebilir. Çünkü şiirin semantik dokusu, huzur dolu bir aşkı değil, gelgitlerle dolu, buhranlı bir aşkı ifade etmektedir ki bu da daha çok olumsuz hislerin şiirin semantik dokusuna hâkim olduğunu göstermektedir. Bu düşük puan değeriyle ilgili, Attila İlhan'ın şiirlerinde ses unsurundan çok anlam unsuruna önem verildiği sonucuna da ulaşılabilir.

Çalışmada izlenen yöntemin, bundan sonraki çalışmalara, bütün bir şiirin ya da karşılaştırmalı olarak iki şiirin incelenmesi için bir örnek teşkil etmesinin yanında; şiir tahlillerinde bir sözcüğün, bir mısranın ya da bir bendin ses unsuruyla anlam unsuru arasındaki olası örtüşmeleri ortaya koymak anlamında kullanılabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (2011). *Şiir Tahlilleri Teori-Uygulama*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Coşkun, M. V. (2021). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Çer, E. (2010), *Şiirde Fonetik - Semantik İlişkisinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetin, N. (2010). *Şiir Tahlilleri 1*. Ankara: Öncü Kitap.
- Çetişli, İ. (2004). *Metin Tahlillerine Giriş/1 Şiir*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Duman, M.A. (2020). Pragmatizm ve Dil-Eylem Teorisi Kapsamında Ahmet Haşim'in "Bize Göre"si Yahut Nesir Yazarı Ahmet Haşim'in Meslek Sırları, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(20), 45-65.
- Kaplan, M. (1998). *Şiir Tahlilleri 1 Tanzimattan Cumhuriyete*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karabaşoğlu, F. (2019). *Attila İlhan ve Gerçekçilik Tartışmaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçak, O. (2012). "Şiirin Sesi ve Eleştiri", *Kopuk Zincir - Modern Şiir Üzerine Denemeler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Narlı, M. (2011). Attila İlhan - Ben Sana Mecburum, *Tanzimattan Bugüne Yeni Türk Edebiyatı Şiir Çözümlemeleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Önkaş Açıık, N. (2011). Türk Halk Şiiri Örneklerinin Fonetik-Semantik İlişkisi ve Türkçe Eğitiminde Halk Şiirinden Yararlanma, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(2), 131-142.